

Översättning av barnböcker. En jämförelse av hur en professionell översättare och tre studenter översatt Bröderna Lejonhjärta

Laura Koskinen
Avhandling pro gradu
Nordiska språk
Examensprogrammet för språkinläring och språkundervisning
Humanistiska fakulteten
Åbo universitet
November 2019

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

ÅBO UNIVERSITET

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap/Humanistiska fakulteten

KOSKINEN, LAURA: Översättning av barnböcker. En jämförelse av hur en professionell översättare och tre studenter översatt Bröderna Lejonhjärta

Avhandling pro gradu, 40 s., 4 s. bilagor

Nordiska språk, Examensprogrammet för språkinläring och språkundervisning

November 2019

Denna avhandling behandlar översättning av barnlitteratur och jämför studenters översättningar med en översättning av en professionell översättare. Syftet med studien är att utreda vilka översättningslösningar studenter gör när de översätter en text som är avsedd för barn samt vilka skillnader och likheter det finns jämfört med en professionell översättning. Vidare undersöks vilka aspekter studenterna upplever som svåra respektive lätta vid översättningsprocessen och varför de gör det.

Materialet i undersökningen är översättningar av boken Bröderna Lejonhjärta (Astrid Lindgren 1973) till finska av tre studenter och en professionell översättare. Studenterna är från två olika finländska universitet och studerar svenska/nordiska språk. Informanterna har betts att översätta två textbitar i boken, dvs. en dikt/sång och en kort textbit med dialog och talspråk, samt kommentera vilka aspekter de upplevt som svåra/lätta vid översättningsprocessen och varför. Textbitarna på svenska har skickats till studenterna och deras finska översättningar och kommentarer har samlats in per e-post. Sedan har studenternas översättningar jämförts med den motsvarande professionella översättningen av Kaarina Helakisa. Den första textbiten, dvs. dikten/sången, har vid analysen uppdelats i åtta verser som analyserats efter varandra. Den andra textbiten, dvs. textbiten med dialog och talspråk har analyserats sats efter sats eller mening efter mening så att alla de ställen som avviker från varandra i olika versioner har analyserats närmare.

Resultaten i undersökningen blev relativt förutsägbara. Studenterna har översatt textbitarna mycket bra och man kan se i deras versioner att de är vana vid att översätta skönlitteratur. Det finns både skillnader och likheter i studenternas översättningar jämfört med Helakisas översättningar men Helakisas versioner är förståeligt mer finslipade och språket i dem är kanske mer naturligt än i studenternas versioner. Vad gäller studenternas uppfattning om vad som var lätt/svårt vid översättningen kan man generaliserande konstatera att dikten uppfattades som svår medan den andra textbiten kändes lättare. En informant berättade att särskilt de tydliga slutrimmen i dikten var svåra att översätta samtidigt som åtminstone en informant inte använde mycket tid på att översätta den andra textbiten.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att resultaten inte är överraskande men att man skulle ha fått ännu pålitligare resultat om man hade granskat fler än tre studenters översättningar. Inom ramen för samma ämne, dvs. översättning av barnböcker, skulle det vara intressant att undersöka t.ex. översättningar av två olika böcker och jämföra språkbruket i dem. Därtill skulle det vara intressant att jämföra översättningar av en gammal och en modern barnbok och forska i hur språket i barnlitteratur har förändrats under tidens lopp.

Ämnesord: översättning, barnlitteratur, dikt, talspråk

Innehåll

Abstract

1	Inledning.....	6
	1.1 Syfte	6
	1.2 Material och metod	7
	1.3 Avhandlingens disposition	8
2	Teoretiska utgångspunkter gällande översättning.....	9
	2.1 Allmänt om översättning.....	9
	2.2 Ekvivalens	10
	2.3 Översättning av skönlitteratur	11
	2.3.1 Översättning av sånger och dikter	12
	2.4 Översättning av barnlitteratur	13
	2.5 Översättningsproblem	14
3	Material	16
	3.1 Boken Bröderna Lejonhjärta	16
	3.2 Författaren Astrid Lindgren	16
	3.3 Översättaren Kaarina Helakisa.....	18
	3.4 Textbitarna som analyseras i avhandlingen	18
	3.4.1 Dikten/sången	19
	3.4.2 Textbiten med dialog och talspråk.....	20
4	Empirisk analys och resultat	21
	4.1 Jämförelse av studenternas och den professionella översättarens texter	21
	4.1.1 Analys av dikten/sången	21
	4.1.2 Analys av textbiten med dialog och talspråk.....	27
	4.2 Studenternas syn på översättningsprocess – vad som är lätt/svårt.....	32
5	Avslutande diskussion.....	36

Litteratur.....	38
Lyhennelmä.....	41

1 Inledning

Största delen av de böcker vi läser i dag är översättningar. I Finland läser man en stor mängd romaner, noveller och dikter på finska utan att tänka på vem som ursprungligen har skrivit dem och på vilket språk. Översättningar och uppfattningarna om dem har förändrats genom tiderna, men utbildningen av översättare har i Finland setts som viktig en längre tid och ses fortfarande som det.

I min avhandling undersöker jag hur studerande i svenska eller nordiska språk med inriktning på översättning översätter svensk barnlitteratur till finska jämfört med en professionell översättare. De texter som analyseras är översättningar av boken Bröderna Lejonhjärta av Astrid Lindgren (1973).

Jag fokuserar speciellt på sådana fenomen i Bröderna Lejonhjärta som är översättningsvetenskapligt intressanta, t.ex. dikter, sånger, talspråkliga drag och namn. Undersökningen är samhällrelaterat intressant eftersom den visar hur studerande tillägnar sig översättning som yrkespraktik. Översätter studerandena på ett sätt som är typiskt också för professionella översättare? Vidare är det intressant att undersöka just översättning av barnlitteratur eftersom det är en typ av översättning vid vilken man hela tiden måste ta hänsyn till mottagarna, att det är just barn som man översätter för.

1.1 Syfte

Syftet med föreliggande studie är att utreda vilka översättningslösningar studenter gör när de översätter en text som är avsedd för barn samt vilka skillnader och likheter det finns jämfört med en professionell översättning. Vidare undersöker jag vilka aspekter studenterna upplever som svåra respektive lätta vid översättningsprocessen och varför de gör det. Mina forskningsfrågor är:

1. Hur översätter studerande i svenska/nordiska språk barnlitteratur? Är de t.ex. duktigare som man skulle kunna anta?
2. Vilka skillnader och likheter finns det i studerandenas översättningar jämfört med den professionella översättarens text?
3. Vilka ställen i texten och språkliga strukturer har varit lätta och/eller svåra för studenterna att översätta? Varför?

1.2 Material och metod

Astrid Lindgrens populära barnbok *Bröderna Lejonhjärta* utkom 1973 och dess finskspråkiga översättning *Veljeni Leijonamieli* av Kaarina Helakisa 1974. *Bröderna Lejonhjärta* är en berättelse om bröderna Karl och Jonatan Lejonhjärta som dör och kommer till Nangijala där de får vara med om äventyr och dramatiska händelser. I min undersökning ligger fokus på två olika textpassager i berättelsen. Jag jämför översättningar till finska av tre studerande med Helakisas översättning. Informanterna i undersökningen är från två olika universitet och har finska som första språk.

Översättningarna av studenterna samt deras åsikter om vad som varit lätt och vad som varit svårt vid översättningsprocessen har jag samlat in per e-post. Studenterna har översatt sådana ställen i boken som är särskilt intressanta med tanke på översättning av barnlitteratur. Textpassagerna omfattar en sång och en textbit med dialog och talspråk. Sammanlagt handlar det om cirka en halv sida text som översatts.

Metoden i studien är jämförande analys av den professionella översättningen och de översättningar som studerandena gjort. Vidare undersöker jag hur studerandena har upplevt översättningen, vad som var lätt och vad som var svårt och varför. Undersökningen är alltså kvalitativ till sin karaktär.

1.3 Avhandlingens disposition

Följande kapitel (2) presenterar undersökningens teoretiska utgångspunkter. Jag behandlar först översättning allmänt (2.1), sedan termen *ekvivalens* (2.2). Därefter diskuterar jag översättning av skönlitteratur (2.3) och barnlitteratur (2.4). Kapitlet avslutas med en översikt av översättningsproblem som är relevanta för studien (2.5). I kapitel 3 presenterar jag undersökningens material närmare. Därefter redogör jag för den empiriska analysen i kapitel 4 och presenterar resultaten från undersökningen. I det sista egentliga kapitlet (5) sammanfattas resultaten och slutsatserna.

2 Teoretiska utgångspunkter gällande översättning

I detta kapitel presenteras de teoretiska utgångspunkter gällande översättning som är relevanta för min undersökning. Jag redogör först kort för översättning i allmänhet (2.1) och sedan för översättning av skönlitteratur (2.2) samt översättning av barnlitteratur (2.3). I slutet av kapitlet diskuterar jag särskilda svårigheter vid översättning, dvs. så kallade översättningsproblem (Vehmas-Lehto 1999:17).

2.1 Allmänt om översättning

Översättningsvetenskapens historia är ett så omfattande område att det här bara är möjligt att kort kommentera hur uppfattningarna om översättning har växlat i europeisk och amerikansk kultur samt hur översättningens roll och uppgift har förändrats med tiden. Enligt Bassnett (1995:57) kan man till exempel se hur den under romersk tid utbrutna striden mellan ordagrann och fri översättning har pågått i olika former fram till våra dagar. En av de äldsta översatta böckerna är Bibeln. I takt med kristendomens framsteg fick översättningarna en ny roll: de skulle sprida Guds ord (Bassnett 1995:63). Man gjorde översättningar av nya testamentet redan på slutet av 300-talet och översättningarna av Bibeln diskuterades och omtvistades flitigt fram till 1600-talet. Problemen vid översättning av Bibeln ökade ytterligare när reformationen ägde rum och man började föra fram idén om nationell kultur. I takt med att det uppstod nationalstater och kyrkans makt föll sönder började man se översättningar som ett vapen i både doktrinära och politiska strider. Latinet förlorade sin status som universellt språk då den enhetliga katolska kyrkans roll försvagades. (Bassnett 1995:63–64.)

Som Oittinen (1995:17) konstaterar är översättningar idag något vi stöter på hela tiden i vardagen. Detta har lett till att översättningar förknippas med illusoriska självklarheter såsom fullständig korrespondens mellan käll- och målspråket. Redan på 1530-talet diskuterade emellertid Martin Luther motsvarigheter mellan texter på olika språk och rådde i sitt verk *Sendbrief vom Dolmetschen* översättare att hålla sig till den gyllene

medelvägen, dvs. så nära källtexten som möjligt men samtidigt skriva på så naturligt målspråk som möjligt. Särskilt på 1980-talet började översättningsforskare därtill understryka vikten av att beakta funktionen i målspråket och översättningens läsare. (Oittinen 1995:17, 31.)

Översättning har därmed under olika tider och av olika forskare definierats på många olika sätt. Ingo (2007:15) konstaterar att översättning betyder att ”man på ett pragmatiskt, stilistiskt, semantiskt och strukturellt välfungerande sätt med hänsyn till situationella faktorer uttrycker på målspråket det som uttryckts på källspråket.” Enligt Ingo (2007:65) omfattar översättning fyra grundelement: grammatisk struktur, språklig varietet, semantik och pragmatik. Vid alla element är det fråga om samma sak: att man måste göra ställningstaganden om korrekthet och konsekvens samt beakta behovet av exakthet i översättningen.

Alla de element Ingo nämner har att göra med begreppet *ekvivalens* som Oittinen (1995:31) beskriver som motsvarighet mellan texter på ett källspråk och målspråk. Enligt Oittinen är en bra översättare "lojal" med källtexten och en bra översättning en text som "lojalt" följer källtexten. När man funderar över hur lyckad en översättning är kan man därmed ställa följande fråga: Är denna översättning lojal med och motsvarar den källtexten, dvs. är den ekvivalent? Ekvivalens kan emellertid ha flera olika betydelser, vilket jag diskuterar i följande avsnitt.

2.2 Ekvivalens

En ekvivalent fras i en översättning har enligt Bassnett (1995:42) samma funktion som motsvarande fras i källspråket. Fraser i källspråket ersätts alltså med fraser med samma funktion i målspråkets kultur. Bassnett (1995:41–42) belyser detta med idiom och metaforer. Som exempel ger hon det italienska idiomet *menare il can per l'aia*, som på svenska ordagrant har betydelsen 'leda sin hund runt en ria'. På finska lyder motsvarande idiom *kiertää kuin kissa kuuraa puuroa*; det går inte att översätta den italienska frasen ordagrant (*taluttaa koiraansa riihen ympäri*).

Bassnett (1995:42–43) listar fyra olika typer av *ekvivalens* som ursprungligen härstammar från Popovic (1970):

1. *lingvistisk ekvivalens*, som innebär homogenitet på språklig nivå mellan käll- och målspråket, dvs. en ordagrann översättning.
2. *paradigmatisk ekvivalens*, som innebär ekvivalens i grammatisk struktur.
3. *stilistisk ekvivalens*, som betyder att det råder funktionell ekvivalens mellan käll- och målspråkets element så att uttryckskraften i betydelseinnehållet bevaras.
4. *textuell (syntagmatisk) ekvivalens*, som betyder att det råder ekvivalens mellan texternas syntagmatiska struktur, så att formen är densamma.

Enligt den amerikanska forskaren Douglas Robinson (1991:259) har man i västerländsk översättningsforskning typiskt uppfattat ekvivalens som det viktigaste syftet vid översättningsverksamhet. I Finland var idealet under senare delen av 1900-talet exakthet och lojalitet samt underordnade och förmedlande översättare, dvs. "viktorianska ideal" som Bassnett (1991:73) kallar det. (Oittinen 1995:33.) Så sent som på 1960- och 1970-talen sysslade de flesta översättningsforskare i västländerna enligt Oittinen (1995:34) med att på ett eller annat sätt granska ekvivalens.

2.3 Översättning av skönlitteratur

Som Oittinen (2007:165) påpekar ses översättning av skönlitteratur traditionellt som översättning av ordkonst. Det handlar om översättning av dikter, romaner, noveller, pjäser och bildböcker som är avsedda för barn eller vuxna. Oittinen (2007:165) konstaterar vidare att översättning av skönlitteratur alltid gäller både formen och innehållet som tillsammans skapar det speciella uttryckssättet i texterna.

Oksala (2003:126) noterar i sin artikel om översättning av lyrik att översättningar och särskilt översättningar av skönlitteratur utgör en viktig del av vår mångnationella och

mångspråkiga europeiska kultur. Översättningar av skönlitteratur är inte bara substitut eller ett nödvändigt ont. I bästa fall uppvisar t.ex. översättningar av litterära klassiker kreativt språkbruk (Oksala 2003:126).

2.3.1 Översättning av sånger och dikter

Översättning av lyrik, dvs. sånger och dikter, är svårt och kräver specialkompetens (Jones 2011:1). Jones (2011:4) konstaterar att det arbete som den som översätter lyrik gör är komplext och mångdimensionellt. Därtill måste översättaren beakta s.k. äkta-världs effekter (*real-world effects*), dvs. de effekter som t.ex. en dikt får då den påverkar en ny grupp människor (som läser och förstår den) och därigenom får nya dimensioner i världen.

Såsom vid all översättning uppstår det också vid översättning av lyrik vissa problem som enligt Lautamatti (1982:6) typiskt gäller hur referenter anknyter till varandra i texten. Lautamatti nämner särskilt problem som gäller relationen mellan språkliga tecken (främst ett ord eller en nominalfras) och dess referenter (t.ex. *en glad tjej* där *en tjej* är ett verbalt märke och *glad* är dess referent). Enligt Lautamatti förändras dessa relationer vid översättning, särskilt då det handlar om sociala och geografiska dialekter, ordlekar och associationer som anknyter till formuleringar i källspråket osv. Det nya märket i målspråket är ofta beroende av associationer, ljudvärden och betydelseladdningar.

Lehto (2005:182), som diskuterar lyrikens karaktär, konstaterar att dikter inte bara är utsirad eller effektiverad prosa utan att lyrikens specialdrag – såsom rytm, samklang, versmått och upprepning – i sig är betydelsefulla. Detta gör det enligt Lehto omöjligt att upprepa diktens budskap i någon annan form. För att illustrera detta "översätter" Lehto den första strofen av Eino Leinos dikt *Nocturne* till det språkbruk som är typiskt för obunden dikt på finska på 50-talet. De två versionerna av de första verserna av dikten lyder då *Ruislinnun laulu korvissani, tähkäpäiden päällä täysikuu* och *Kuulen ruislinnun laulavan, näen kypsän kuun viljavainion yllä*. Lehto konstaterar (2005:183) att iakttagelserna och slutsatserna av dem är desamma i källtexten och översättningen men diktens s.k. livskänsla är väsentligt annorlunda i översättningen. Av detta drar Lehto

(2005:184) slutsatsen att översättning av lyrik kännetecknas av en paradox, som gör översättning av lyrik omöjligt men just därför nödvändigt.

Vad gäller översättning av lyrik till finska konstaterar Oksala (2003:127) att interaktionen mellan innehållet och formen ofta är i fara att rubbas. Enligt honom är översättning av lyrik till finska en paradox som förutsätter intuition och inlevelse. Vidare konstaterar Oksala (2003:127) att den som översätter poesi helst ska vara diktare själv för att vara ”kompetent”. Eftersom endast resultatet avgör menar Oksala att man snarare ska jämföra översättare av lyrik med musiker än med konstnärliga kompositörer.

2.4 Översättning av barnlitteratur

Enligt Oittinen (2004:94) kan barnlitteratur definieras å ena sidan genom författaren och å andra sidan genom läsarna. Barnlitteratur kan vara allt som författaren har avsett att det är eller böcker som barn läser. Generellt verkar det emellertid vara så att definitionen av barnlitteratur är beroende framför allt av läsarna. Därför lönar det sig enligt Oittinen (2004:95) att översätta för barn i stället för att översätta barnlitteratur.

Översättning av barnlitteratur är som Oittinen (1993:7) konstaterar ett mycket mångfasetterat och fascinerande område, speciellt i Finland. Hon belyser detta med att konstatera att cirka 70 %, i dag t.o.m. 75–85 % (Puurtinen 2005:211), av alla barnböcker som publiceras årligen i Finland är översättningar. Då cirka 20 % av befolkningen i Finland är under 14 år är publiken för barnlitteratur stor.

När man översätter för barn måste man ta hänsyn till många olika aspekter och göra särskilda typer av översättningsval. Desmidt (2006:86–87) nämner ett antal normer som gäller vid översättning av barnlitteratur. Enligt henne styrs processen utöver av generella översättningsnormer också av andra normer såsom didaktiska normer, pedagogiska normer och tekniska normer. Enligt de didaktiska normerna ska barnböcker förbättra barnets intellektuella och/eller emotionella utveckling och ge bra, värdiga exempel. Enligt de pedagogiska normerna ska barnböcker vara anpassade till både barnets språkkunskaper och begreppsmässiga kunskap. Slutligen väcker

publiceringen av översatta barnböcker tekniska frågor, såsom i vilken utsträckning originalverkets layout ska styra översättningens layout.

Som konstaterats ovan är en klar majoritet av alla barnböcker som publiceras i Finland översättningar. Puurtinen (2005:211) diskuterar några syntaktiska och lexikala drag som är typiska uttryckligen för barnlitteratur som översatts till finska, t.ex. rikligt med infinita strukturer, bruk av konjunktioner i vissa kontexter och undvikande av talspråkliga uttryck. Dessa för översättningsfinska typiska egenskaper förekommer inte enbart i översättningslitteratur men de används antingen betydligt mer eller mindre i översättningar än i ursprungligen finska texter.

En allmän svårighet då man översätter för barn är överföring av namn, vilket är genrebundet (Oittinen 2004:101). Enligt Oittinen (2004:101) översätts namn i dag främst i serier, i fantasy- och science fiction-litteratur samt i böcker för småbarn där särskilt uttalet av namn påverkar översättarens lösningar. Tidigare var översättning av namn till finska vanligare. Utöver att namnen måste passa väl i munnen påverkar också kontexten och berättelsens stämning översättningen av namn. Som Bertills (2003:186) påpekar anknyter figurer och deras namn i litteratur till berättelsens språk, kultur och kontext som de spelar en viss roll för. Hon konstaterar vidare att det vid översättning av fiktiva namn är omöjligt att behandla dem som rent lingvistiska eller rent textuella element. Namnen måste behandlas i enlighet med sin varierande natur.

2.5 Översättningsproblem

Inkeri Vehmas-Lehto konstaterar i boken *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännösteoriaan* (1999) att bara en del av de översättningsproblem som uppkommer är rent språkliga, dvs. sådana som kan lösas med hjälp av ordböcker eller grammatik. Typiska språkliga översättningsproblem är enligt Vehmas-Lehto (1999:17) ordlekar, t.ex. *Kallis meni halpaan*, som vanligen är omöjliga att översätta. Hon påpekar emellertid att översättaren kan ersätta ordleken med en målspråklig ordlek om hen är tillräckligt påhittig. Men översättaren måste först analysera texten som ska översättas: Vad betyder texten och vad i den är viktigt att förmedla också i översättningen?

Många översättningsproblem gäller språkexterna fenomen, såsom kulturella skillnader (Vehmas-Lehto 1999:19). Som ett exempel på språkexterna översättningsproblem nämner Vehmas-Lehto följande yttrande från polisserien Columbo på engelska: *But then back to the salt mines.* TV-översättaren översatte detta med *Mutta sitten takaisin sorvin ääreen.* Enligt Vehmas-Lehto (1999:19) skulle en direkt översättning också ha varit möjlig här men översättarens lösning är mer lyckad eftersom den förmedlar den humor som finns i originalet, anknytningen till kroppsligt, rutinmässigt jobb.

Vehmas-Lehto (1999:19–20) tar även ställning till varför översättare inte bara kan översätta direkt och varför översättningen bör vara tydligare om källtexten är svårtolkad. Hon svarar på detta med tre konstateranden. För det första kan översättningen om översättaren själv inte förstår vad texten handlar uttrycka någonting konstigt som skribenten till originaltexten inte har menat. För det andra kan språkdräkten i en översättning kräva att man *explicerar* saker, dvs. skriver ut med tydliga ord sådant som kan förstås implicit i källtexten men inte har uttryckts direkt i den. För det tredje befinner sig översättningens läsare också annars i många avseenden i en svagare position än källtextens läsare, varför det inte lönar sig att försvåra deras position genom att med flit lämna kvar oklara ställen i översättningen. (Vehmas-Lehto 1999: 19–20)

3 Material

I detta kapitel presenterar jag boken Bröderna Lejonhjärta, författaren Astrid Lindgren och översättaren Kaarina Helakisa. Därtill redogör jag i sista avsnittet för de bitar i boken som jag valt ut för analysen, dvs. de textbitar som informanterna (och Helakisa) har översatt.

3.1 Boken Bröderna Lejonhjärta

Astrid Lindgren skrev boken Bröderna Lejonhjärta 1973. Boken berättar om två bröder, Jonatan och Karl Lejonhjärta, som får vara med om dramatiska äventyr på en plats som heter Nangijala. I början av berättelsen ligger Karl, som är den yngre, sjuk i sängen i tuberkulos och är rädd för att dö. Hans bror Jonatan tröstar honom och säger att man när man dör kommer till Nangijala där allting är underbart. Snart efter Karl ska också Jonatan komma till Nangijala så att de två kan vara tillsammans för evigt.

Kort därefter utbryter dock en brand i huset bröderna bor i. Jonatan räddar Karl genom att hoppa ut ur fönstret med honom på ryggen. Karl överlever men Jonatan dör, vilket innebär att han kommer till Nangijala före Karl. När Karl dör kort därefter förenas de två bröderna i Nangijala där inte allt visar sig vara riktigt så underbart som det ser ut.

3.2 Författaren Astrid Lindgren

Astrid Lindgren föddes den 14 november 1907 i Småland i Sverige utanför en liten stad som heter Vimmerby (Ljunggren 1992). Lindgrens far var lantbrukaren Samuel August Ericsson och hennes mor Hanna Ericsson. Lindgren hade tre syskon och en lycklig barndom som fungerade som inspiration för Bullerby-böckerna. Också i andra böcker finns det minnen från Lindgrens barndom, såsom den stora linden i Pippi Långstrump och

alla de spännande berättelserna i Emil i Lönneberga som Lindgrens far berättade för Lindgren.

Förlaget Rabén och Sjögren grundades 1942 och publicerade 1944 Lindgrens första flickbok *Britt-Marie lättar sitt hjärta*. Redan nästa år utkom *Pippi Långstrump* och året därpå *Mästerdetektiven Blomkvist*. 1946 fick Lindgren också erbjudande om anställning som barnbokschef vid förlaget och behöll den befattningen ända fram till 1970. (Kvint 1997:9–10.)

Lindgrens produktion blev snabbt mycket omfattande och redan 1950 hade hon skrivit ett dussin berättelser. Det kom många förfrågningar om hennes böcker från utländska förlag och agenter och det var Lindgren själv som besvarade dem. (Kvint 1997:10.)

Astrid Lindgren har varit mycket framgångsrik världen runt och hennes böcker har översatts till åtskilliga språk. Kerstin Kvint (1997) som har skrivit om Astrid Lindgrens utlandsframgångar konstaterar att hennes internationella popularitet som har pågått under flera decennier är unik. Enligt Kvint (1997) hade Lindgrens böcker 1997 översatts till totalt 76 språk, vilket är ungefär dubbelt så mycket som böcker av andra berömda svenska författare som Selma Lagerlöf och August Strindberg. I samma andetag konstaterar Kvint (1997) att Lindgrens böcker har sålts i närmare 80 miljoner exemplar utomlands, varav 20 miljoner enbart i Tyskland.

Finland ligger på fjärde plats efter Tyskland, Norge och Danmark i världsstatistiken. Det uppstod en liten svacka i försäljningen av Lindgrens böcker i början av 70-talet men försäljningen accelererade på nytt under 80- och 90-talen. Den första boken på finska, *Peppi Pitkätossu* 'Pippi Långstrump', kom ut hos WSOY hösten 1946. Sedan dess har WSOY gett ut alla Lindgrens böcker med undantag av *Britt-Mari lättar sitt hjärta* som kom ut på Otava 1947. (Kvint 1997:51.) Bröderna Lejonhjärta utkom som framkommit på finska 1974, året efter att originalet utgavs i Sverige.

3.3 Översättaren Kaarina Helakisa

Kaarina Helakisa föddes i Helsingfors 1946 men gick i skola i Heinola. Hon studerade vid Helsingfors universitet och jobbade därefter som amanuens på Finska litteratursällskapets bibliotek och cirka tre år som journalist på tidningen *Apu* innan hon började jobba som fri författare. (Otava 2018.)

Helakisa, som hör till de mest framstående finska barnförfattarna i modern tid, debuterade redan på 1960-talet. Helakisa började sin karriär med att skriva nonsenssagor och efter det skrev hon dikter, berättelser, noveller, fackböcker för barn samt pjäser och Hörspel. Debutverket *Kaarina Helakisan satukirja* (1964) publicerade hon som 18-årig abiturient. Hon var också en skicklig tecknare som till och med illustrerade sina egna verk. Utöver att därtill översätta skönlitteratur till finska redigerade Helakisa också antologier. (Otava 2018.)

Helakisa dog 1998 och många av hennes verk förblev ofärdiga men publicerades senare postumt. 1999 grundades Kaarina Helakisa-priset som sedan dess har utdelats varje år som erkännande för en betydande litterär prestation inom barn- och ungdomslitteratur. (Otava 2018.)

3.4 Textbitarna som analyseras i avhandlingen

I detta avsnitt presenteras textbitarna i Bröderna Lejonhjärta som studenterna fick översätta till finska, dvs. dikten/sången (3.4.1) och textpassagen med dialog och talspråk (3.4.2). Jag visar först textbitarna som analyseras, redogör sedan för deras kontext i boken och motiverar till sist kort varför jag har valt just dessa textbitar.

3.4.1 Dikten/sången

Dikten i boken Bröderna Lejonhjärta som jag valde ut för studenterna är följande:

*Dör jag på sjön, du ljuva,
kanske en kväll
flyger en snövit duva
hem till ditt tjäll,
då till ditt fönster ila,
min själ det är
som för en stund vill vila
i famn så kär...*

Dikten är egentligen en sång som Jonatan sjunger för Karl för att trösta honom när han ligger sjuk i sängen. Karl tycker mycket om sången och när Jonatan dör kommer en duva till hans fönster. Då tror Karl att duvan är Jonatans själ som har kommit för att hälsa på honom från Nangijala.

Jag valde denna dikt/sång för studenterna eftersom översättningar av lyrik alltid är intressanta att analysera och dikter/sånger är typiska för barnlitteratur. Dikten är relativt enkel men kan förorsaka svårigheter för att det finns slutrim i den. Intressant att analysera är hur studenterna (och Helakisa) har översatt just dessa slutrim och om det finns tydliga skillnader eller likheter i översättningarna. Hur har studenterna (och Helakisa) lyckats att bevara den speciella stämningen och rytmen i dikten?

3.4.2 Textbiten med dialog och talspråk

Den textbit i boken Bröderna Lejonhjärta jag valde ut för studenternas översättningar är följande:

Men Mattias grälade ändå och var arg på dom.

”Har ni inget vett i skallen”, sa han. ”Inte kan man slänga ut ull på golvet alldeles intill en eldstad, där det pyr och sprakar för fullt.”

Han med vårtan blev ursinnig.

”Tig, gubbe”, sa han. ”Annars vet jag flera bra sätt att täppa till munnen på dig!”

Här är situationen lite annorlunda än vid dikten som jag valde ut. Jonatan och Karl är hemma hos sin vän Mattias när han får besök av soldater från det andra riket som hör till Tengil, den onda och skrämmande härskaren. Jonatan är gömd i ett rum bakom garderoben eftersom männen vill döda honom, och Mattias har fyllt garderoben med gamla kläder och fårull för att dämpa ljud. Männen söker efter Jonatan och vänder upp och ner på hela platsen. De slänger allt, också ullen, på golvet och snart märker Mattias att ullen står i brand. Slutligen lyckas männen släcka branden men Mattias är ändå arg på dem.

Denna textbit valde jag eftersom den visar drag som är typiska för barnböcker, såsom dialog, talspråk och ”roliga” ord (t.ex. *gräla*, *gubbe*) som kan vara svåra att översätta och därför intressanta att analysera. Därtill är det intressant att se vilka lösningar studenterna (och Helakisa) väljer vid översättningen av namnet Mattias som inte är ett typiskt finskt namn.

4 Empirisk analys och resultat

I detta kapitel analyserar jag studenternas översättningar av de två textbitarna jag presenterat ovan i avsnitt 3.4, dvs. dikten och textbiten med dialog och talspråk. Samtidigt jämför jag studenternas översättningar med den motsvarande professionella översättningen som gjorts av Kaarina Helakisa. I det första avsnittet 4.1 jämför jag studenternas och Helakisas översättningar och diskuterar vilka skillnader och likheter det finns i dem. I det andra avsnittet (4.2) presenteras studenternas syn på översättningsprocessen, vad de upplevt som lätt eller svårt, med utgångspunkt i deras egna kommentarer.

4.1 Jämförelse av studenternas och den professionella översättarens texter

I detta avsnitt analyserar jag först i 4.1.1 vers för vers vilka skillnader och likheter det finns i Helakisas och studenternas översättningar av den första textbiten, dvs. dikten eller sången. Efter det analyserar jag i 4.1.2 översättningarna av den andra textbiten med dialog och talspråk.

4.1.1 Analys av dikten/sången

Jag inleder med att presentera alla versioner av dikten som helhet, dvs. den ursprungliga dikten på svenska samt Helakisas och studenternas översättningar till finska. Astrid Lindgrens ursprungliga text har jag markerat med AL, Helakisas översättning med KH och studenternas översättningar med I1, I2 och I3, där I står för informant.

AL:

1 *Dör jag på sjön, du ljuva,*
 2 *kanske en kväll*
 3 *flyger en snövit duva*
 4 *hem till ditt tjäll,*
 5 *då till ditt fönster ila,*
 6 *min själ det är*
 7 *som för en stund vill vila*
 8 *i famn så kär...*

KH:

Jos merellä kuolen, armas,
niin ehkäpä joskus taas
illalla valkea kyyhky
lentää sun ikkunaan
Se on sieluni, joka tahtoo
hetkisen levätä
kotona majassasi
rakkaassa sylissä.

I1:

1 *Jos merellä kuolen, sinä suloinen,*
 2 *ehkä tullessa illan*
 3 *lentää kyyhky lumivalkoinen*
 4 *luo majasi matalan,*
 5 *silloin ikkunallesi ennätä,*
 6 *se on sieluni mun,*
 7 *joka hetken haluaa levätä*
 8 *sylissäsi sun...*

I2:

Muista, sinä ihana,
jos kuolen järvellä,
ehkä kotiisi jonain iltana
saattaa lumivalkoinen kyyhky lennellä
silloin kannattaa ikkunaan rientää,
sillä se on minun sieluni
joka haluaa hetken levähtää
sinun sylissäsi, rakkaani...

Den andra versen har författaren och studenterna översatt på följande sätt:

2. AL: kanske en kväll → KH: niin ehkäpä joskus taas

I1: ehkä tullessa illan

I2: jos kuolen järvellä,

I3: ehkä vierailee

Här har Helakisa översatt mer fritt jämfört med I1 som har översatt versen ganska ordagrant. Helakisas finska vers är också lite längre än de andras, vilket gör att rytmen här är annorlunda jämfört med studenternas översättningar. I2 har översatt versen friast och här lagt in översättningen av den första versen på svenska så att helheten blir: *Dör jag på sjön / jos kuolen järvellä*. Samtidigt har I2 inte med 'kväll' i den här versen utan har sparat det till följande vers: *ehkä kotiisi jonain iltana* (rad 3). Helakisa, I1 och I3 har alla översatt ordet *kanske* i sina versioner med den skillnaden att Helakisa har översatt det till *ehkäpä* medan I1 och I3 båda använder *ehkä*, som är mer neutralt. I3 har översatt versen till *ehkä vierailee* som är en ganska kort lösning utan ordet *ilta* som hen i stället använder i fjärde versen *illalla majassas sun*.

De olika versionerna av den tredje versen av dikten lyder så här:

3. AL: flyger en snövit duva → KH: illalla valkea kyyhky

I1: lentää kyyhky lumivalkoinen

I2: ehkä kotiisi jonain iltana

I3: lumivalkoinen kyyhky

Också denna vers har Helakisa översatt mer fritt än I1 och lagt in tidsbestämningen *illalla* (på kvällen) som finns i föregående vers i originaltexten. Kanske har Helakisa översatt ordet *snövit* bara med *valkea* för att undvika en för lång vers, medan I1 har översatt ordet ordagrant till *lumivalkoinen*. I2 har översatt versen mest friast och har lagt in både den andra versen (*kanske en kväll*) och en del av den fjärde versen (*hem*) av den ursprungliga dikten. I3 däremot har översatt versen relativt ordagrant men lämnat bort verbet *lentää* (*flyger*) som hen ersätter med verbet *vierailee* i den andra versen.

Exempel 4 visar översättningarna av den fjärde versen av Lindgrens dikt:

4. AL: hem till ditt tjäll, → KH: lentää sun ikkunaas
 I1: luo majasi matalan,
 I2: saattaa lumivalkoinen kyyhky lennellä,
 I3: illalla majassas sun.

Här har Helakisa igen översatt versen mycket fritt och lagt in verbet *lentää* 'flyga' från föregående vers i den svenska texten. I1 som har översatt versen ganska ordagrant har tillagt adjektivet *matalan* för att få in ett rim med ordet *illan* i föregående vers. I2 har också översatt versen fritt och lagt in innehållet i de föregående verserna (2 och 3), kanske därför att hen inte ännu har utnyttjat detta innehåll i den ursprungliga dikten. I2:s översättning är också ganska lång jämfört med andras översättningar. I3 har här sammanfogat vers 2 (*en kväll – illalla*) och 4 (*ditt tjäll – majassas sun*) och skrivit en ganska kort lösning som rimmar med första versen *Jos merellä kuolen, armaani mun*.

Den femte versen har Helakisa och informanterna översatt på följande sätt:

5. AL: då till ditt fönster ila, → KH: Se on sieluni, joka tahtoo
 I1: silloin ikkunallesi ennätä,
 I2: silloin kannattaa ikkunaan rientää,
 I3: Kiittää ikkunaasi

Här har Helakisa tagit sig friheten att lämna bort den egentliga versen i originalet och lagt in delar av de följande verserna (6, 7) i originalet i stället, medan I1 och I2 har översatt versen mycket ordagrant. I3 har däremot uppfattat dikten lite annorlunda här och översatt versen så att det är duvan som ilar till fönstret (*Kiittää ikkunaasi*), vilket är en helt rimlig lösning. Man kan också se att de tre studenterna har använt rätt olika verb på finska, I1 verbet *ennätä*, I2 verbet *rientää* och I3 verbet *kiittää*. Av de här lösningarna är kanske *rientää* och *kiittää* mest lika varandra och kan ses som synonymer medan *ennätä* egentligen betyder 'hinna' på svenska.

De olika versionerna av den sjätte versen visas i exempel 6:

6. AL: min själ det är → KH: hetkisen levätä
 I1: se on sieluni mun,
 I2: sillä se on minun sieluni
 I3: ja näkee sielusi.

Denna vers har I1 och I2 översatt relativt ordagrant och på ett liknande sätt med den skillnaden att I2 har tillagt konjunktionen *sillä*. Helakisa har däremot utnyttjat innehållet i följande vers i originalet (7) för att fortsätta satsen som inletts med *joka tahtoo* i vers 6 i hennes översättning. I3 har igen tolkat versen lite annorlunda och översatt den med *ja näkee sielusi*, som alltså betonar att det är duvan som ser berättarens själ.

Den sjunde versen av dikten har blivit översatt på följande sätt:

7. AL: som för en stund vill vila → KH: kotona majassasi
 I1: joka hetken haluaa levätä
 I2: joka haluaa hetken levähtää
 I3: Sen joka haluaa levätä hetken,

Också här har I1 och I2 översatt versen mycket ordagrant medan Helakisa som redan har utnyttjat innehållet hos Lindgren i motsvarande vers har tillagt en helt ny fras, *kotona majassasi*, som inte har en direkt motsvarighet i Lindgrens dikt eller som uttrycks på ett lite annat sätt i den fjärde versen i originalet (*hem till ditt tjäll*). En skillnad i I1:s och I2:s översättningar kan man se i verben *levätä* respektive *levähtää*. Av de här lösningarna är *levätä* 'vila' mer neutralt, eftersom det är verbets grundform medan *levähtää* betyder att man vilar en kortare tid. Också I3 har översatt versen ganska ordagrant men lagt till pronomenet *sen*, som kan ses som en betoning av substantivet *själ* 'sielusi' i den föregående versen.

Exempel 8 visar hur Helakisa och studenterna har översatt den sista versen i dikten:

8. AL: i famn så kär... → KH: rakkaassa sylissä.
 I1: sylissäsi sun...
 I2: sinun sylissäsi, rakkaani...
 I3: sylissä rakkaimpansa.

Denna vers har Helakisa översatt mer ordagrant medan I1 har lämnat bort ordet *kär* och ersatt det med pronomenet *sun* 'din' på finska för att få versen rimma med ordet *mun* 'min' i den sjätte versen. Samtidigt påverkar I1:s val av *mun/sun* dikten så att stilen blir mer vardaglig och också lite dialektal. På motsvarande sätt har I2 översatt versen mer fritt än Helakisa. Det sista ordet, *rakkaani*, i I2:s översättning rimmar med sista ordet i vers 6, *sieluni*. I3:s lösning *sylissä rakkaimpansa* är också mycket ordagrann men tar inte ställning till vems famn det är fråga om utan uttrycker saken mer allmänt.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Helakisa, I1, I2 och I3 har översatt dikten på rätt olika sätt men ändå bevarat den stämning och stil samt slutrimmen som finns i originalet. Helakisas översättning är förståeligt nog den mest professionella versionen medan man i studenternas översättningar kan se lite osäkerhet och några missförstånd (t.ex. i I3 översättning där duvan inte är berättarens själ såsom i originalet utan den ser själen av den som man tilltalar i dikten). Ändå tycker jag att alla fyra översättningar är mycket bra och man kan se i studenternas översättningar att de är duktiga och bevärande i översättning.

4.1.2 Analys av textbiten med dialog och talspråk

Jag övergår nu till att i detta avsnitt diskutera textbiten med dialog och talspråk i originaltexten (AL) samt översättningarna av Kaarina Helakisa (KH) och studenterna (I1, I2 och I3). Jag har markerat med fetstil de ställen som på något sätt avviker från varandra i de olika versionerna. Efter att jag först visat Lindgrens text och översättningarna som helhet analyserar jag sats för sats vilka lösningar Helakisa och studenterna har gjort vid översättningen och vilka skillnader/likheter det finns mellan de fyra översättningarna.

AL:

- 1 Men **Mattias grälade ändå och var arg på dom.**
- 2 ”Har ni inget vett i skallen”, sa han. ”**Inte kan man slänga ut ull på golvet alldeles**
- 3 **intill en eldstad, där det pyr och sprakar för fullt.**”
- 4 **Han med vårtan** blev ursinnig.
- 5 ”**Tig, gubbe**”, sa han. ”**Annars vet jag flera bra sätt att täppa till munnen på dig!**”

KH:

- 1 Mutta **Matias marmatti silti ja oli miehille äkeissään.**
- 2 – Eikö teillä ole yhtään **älliä** päässä, hän sanoi. – **Ei villaa voi viskellä noin ikään**
- 3 **tulisijan eteen, missä se kytee ja kipunoi minkä ehtii.**
- 4 **Luomiotsainen** raivostui.
- 5 – **Suu kiinni, äijä**, hän sanoi. – **Muussa tapauksessa minä kyllä tiedän monta**
- 6 **hyvää konstia suusi tukkimiseksi!**

II:

- 1 Mutta **Mattias haastoi kuitenkin riitaa ja oli vihainen heille.**
- 2 ”Eikö teillä ole yhtään **järkeä** päässä”, hän sanoi. ”**Eihän täysillä loimuavan**
- 3 **takkatulen eteen voi heittää villaa.**”
- 4 **Syylänaama** raivostui.
- 5 ”**Turpa tukkoon ukko**”, hän sanoi. ”**Tai tiedän monia hyviä tapoja tukkia se**
- 6 **puolestasi!**”

I2:

- 1 **Mutta Mattias oli kuitenkin vihainen ja nuhteli heitä.**
- 2 ”Eikö teillä ole yhtään **järkeä** päässä”, hän sanoi. ”**Eihän lattialle voi heittää villaa**
- 3 **aivan tulisijan viereen, missä kytee ja rätisee kovasti.**”
- 4 **Poika, jolla on syytä**, raivostui.
- 5 ”**Hiljaa, ukko**”, hän sanoi. ”**Muuten tiedän kyllä monta hyvää tapaa tukkia sinun**
- 6 **suusi.**”

I3:

- 1 **Matias haastoi kuitenkin riitaa ja oli heille kiukkuinen.**
- 2 “**Oletteko ihan tyhmiä**”, hän sanoi. “**Ei villaa saa noin vain heitellä lattialle.**
- 3 **Sieltä se lentää takkaan, kytee ja rätisee.**”
- 4 **Hän sai syylläisen miehen raivon partaalle.**
- 5 “**Ellet vaikene, saan kyllä sinut hiljaiseksi.**”

Den första skillnaden mellan översättningarna kan man se i namnet Mattias, som Helakisa och I3 har översatt till Matias medan I1 och I2 har bevarat svenska formen med <tt>. I samma mening finns det två fraser som Helakisa och studenterna har översatt på rätt olika sätt. Helakisa har översatt frasen *grälade ändå* med *marmatti silti* som är en ganska ordagrann lösning medan I1, I2 och I3 har använt andra fraser på finska, *haastoi kuitenkin riitaa* ’muckade ändå gräl’ (I1 och I3) respektive *oli kuitenkin vihainen* ’var ändå arg’ (I2). Gemensamt för studenternas översättningar är partikeln *kuitenkin* ’ändå’ i stället för *silti* ’trots det’ som Helakisa har använt i sin översättning.

Frasen *var arg på dom* har Helakisa översatt med *oli miehille äkeissään* ’var ilsken på männen’ där substantivet *miehille* hänvisar till män som nämnts tidigare i texten. I1, I2

och I3 vet däremot inte vem pronomenet *dom* hänvisar till så de har översatt det med *heille* 'på dem' respektive *heitä* 'dem'. Helakisas ordval *äkeissään* är ålderdomlig och uppvisar lite mer kreativitet än I1:s översättning *vihainen* 'arg' som är ordagrann och neutral. I2 har översatt frasen med *nuhteli heitä* 'förmanade dem' som snarare hänvisar till frasen *grälade ändå* i originalet. Såsom I1 har också I3 översatt frasen relativt ordagrant, med *oli heille kiukkuinen* 'var argsint på dem'.

Följande intressanta ställe att jämföra Helakisas och informanternas översättningar vid är satsen *Har ni inget vett i skallen* (rad 2). Helakisa, I1 och I2 har översatt satsen på ett snarlikt sätt med den skillnaden att Helakisa har översatt substantivet *vet* med *ällä* medan I1 och I2 har översatt det med *järkeä*. Helakisas lösning är här lite mer speciell och också ganska ålderdomlig jämfört med I1:s och I2:s lösningar. I3 har tagit sig mest konstnärliga friheter och översatt satsen med *Oletteko ihan tyhmiä* 'Är ni helt dumma', vilket ändå är en ganska naturlig och passande lösning i kontext.

I översättningarna av meningen *Inte kan man slänga ut ull på golvet alldeles intill en eldstad, där det pyr och sprakar för fullt* i originalet (rad 2–3) har Helakisa och studenterna använt helt olika lösningar. Helakisa har översatt meningen med *Ei villaa voi viskellä noin ikään tulisijan eteen, missä se kytee ja kipunoi minkä ehtii* 'Inte kan man kasta omkring ull så där framför en eldstad, där den pyr och sprakar så mycket den hinner'. Ordet *viskellä* 'kasta omkring' är ett frekventativverb som i denna kontext låter i någon mån lekfullt medan fraserna *noin ikään* 'så där' och *minkä ehtii* 'vad den kan' är lite dialektala och ålderdomliga, vilket gör att hela meningen blir ganska talspråklig. I1 och I2 har båda översatt meningen i fråga lite mer neutralt med *Eihän täysillä loimuavan takkatulen eteen voi heittää villaa* 'Inte kan man kasta ull framför en brasa som flammar för fullt' respektive *Eihän lattialle voi heittää villaa aivan tulisijan viereen, missä kytee ja rätisee kovasti* 'Inte kan man kasta ull på golvet alldeles intill en eldstad, där det pyr och sprakar svårligen'. Gemensamt för dessa översättningar är det första ordet *eihän* men I1:s mening är mycket kortare än I2:s. Denna kortare översättning är den friaste av de fyra versionerna medan I2:s översättning är förhållandevis ordagrann.

Också I3:s översättning är lite mer ordagrann än I1:s men ändå friare än I2:s översättning: *Ei villaa saa noin vain heitellä lattialle. Sieltä se lentää takkaan, kytee ja rätisee* 'Inte får

man kasta omkring ull bara så där på golvet. Därifrån flyger den till eldstaden, pyr och sprakar'. I3 har delat meningen i originalet i två separata satser och därtill tolkat innehållet på ett annat sätt än Helakisa och de två andra studenterna. I originalet ligger ullen på golvet intill eldstaden där det pyr och sprakar medan det i I3:s översättning är ullen som pyr och sprakar i eldstaden.

På rad 4 finns det en kort sats i originalet som Helakisa och studenterna har översatt på väldigt olika sätt. *Han med vårtan blev ursinnig* har i Helakisas översättning blivit *Luomiotsainen raivostui* 'Han med födelsemärket på pannan blev ursinnig' som annars är en ganska ordagrann lösning men innehåller tilläggsinformationen att vårtan ligger på pannan. Därtill har Helakisa förändrat substantivet *syylä* 'vårta' till *luomi* 'födelsemärke' som kan ses som en metod att få språket att passa i en barnbok. Alla barn kanske inte vet vad en vårta är för något medan födelsemärken kan vara mer bekanta.

Vid översättningen av denna sats har I1 och I2 kanske valt de mest ordagranna lösningarna; *Syylänaama raivostui* 'Han med vårtan i ansiktet blev ursinnig' respektive *Poika, jolla on syylä, raivostui* 'Pojken med vårtan blev ursinnig'. Gemensamt med Helakisas översättning är i I1:s och I2:s översättningar verbet *raivostui* 'blev ursinnig' men båda studenterna har använt det självklarare ordet *syylä* på finska för *vårtan* i originalet. Därtill har I2 delat upp källtextens mening i två satser och översatt *Han med vårtan* med *Poika, jolla on syylä* 'Pojken med vårtan'. I originalet var det fråga om en man som hade en vårta men eftersom I2 inte har haft någon kontext har hen antagit att *han* är en pojke.

I3 har på rad 4 kanske den kreativaste lösningen då hen har översatt satsen *Han med vårtan blev ursinnig* med *Hän sai syyläisen miehen raivon partaalle* 'han drev den vårtiga mannen till ursinnets brant'. I denna översättning har I3 använt uttrycket *syyläinen mies* 'vårtig man' för *han med vårtan* i originalet. Med denna lösning betonar I3 lite felaktigt att mannen skulle ha mer än en vårta. Uttrycket *raivon partaalle* 'till ursinnets brant' är dock en mycket lyckad lösning eftersom det är starkare än *raivostui* 'blev ursinnig' och passar bra i en barnbok.

På rad 5 (och 6) finns det två meningar som Helakisa och studenterna har översatt på rätt olika sätt. I originalet lyder meningarna *Tig, gubbe* respektive *Annars vet jag flera bra sätt att täppa till munnen på dig!* Bland de olika översättningsversionerna uppvisar Helakisa den längsta lösningen medan I3 har kombinerat meningarna och översatt dem relativt kort och koncist. Helakisas översättningar lyder *Suu kiinni, äijä* 'Tyst nu, gubbe' och *Muussa tapauksessa minä kyllä tiedän monta hyvää konstia suusi tukkimiseksi!* 'Annars vet jag många bra sätt att täppa till munnen på dig!' Dessa översättningar är ganska ordagranna och långa men passar ändå bra i en barnbok. Ordet *äijä* kan dock väcka lite felaktiga föreställningar om en yngre man än Mattias som mannen med vartan tilltalar. Som konstaterats ovan har I3 kombinerat de två meningarna och översatt dem med *Ellet vaikene, saan kyllä sinut hiljaiseksi*. 'Om du inte tiger, får jag dig nog tyst.' Detta är den personligaste lösningen av alla fyra som ändå bevarat allt väsentligt i originalet.

I1 och I2 har översatt meningarna på rad 5–6 relativt ordagrant. I1:s versioner *Turpa tukkoon ukko* 'Håll käften gubbe' och *Tai tiedän monia hyviä tapoja tukkia sen puolestasi!* 'Eller jag vet flera bra sätt att täppa till munnen på dig!' låter naturliga och passar bra i kontexten. Också ordet *ukko* 'gubbe' är här, fast I1 inte vet kontexten, en mer lyckad lösning än Helakisas *äijä* eftersom *ukko* hänvisar till en gammal man som Mattias är. Också I2 har använt ordet *ukko* för originalets *gubbe* och hens översättningar lyder *Hiljaa, ukko* 'Tyst nu, gubbe' och *Muuten tiedän kyllä monta hyvää tapaa tukkia sinun suusi* 'Annars vet jag nog många bra sätt att täppa till munnen på dig.' I2:s översättning liknar mycket Helakisas översättning på detta ställe men I2 använder ordet *tapa* för källtextens *sätt* som inte är så lekfullt och talspråklig som Helakisas ordval *konsti* 'konst'.

4.2 Studenternas syn på översättningsprocess – vad som är lätt/svårt

I detta avsnitt presenterar jag studenternas kommentarer om vad som varit lätt eller svårt vid översättningen av de två textbitarna som jag analyserat ovan. Jag jämför kommentarerna och diskuterar om studenterna till exempel varit av samma åsikt om att översätta barnlitteratur.

Den första informanten kommenterade översättningen av dikten på följande sätt:

I1: Jag har inte tidigare översatt en dikt så det var förstås svårt

Eftersom I1 inte tidigare hade översatt dikter är det förståeligt att översättningen kändes svår men det skulle ha varit intressant att veta närmare vad som egentligen gjorde det svårt att översätta dikten. Fanns det till exempel vissa ord eller fraser i dikten som var särskilt svåra att hitta en översättningsmotsvarighet för?

I1:s andra kommentar lyder så här:

I1: Jag har inte någonsin läst (!) boken så personerna är helt obekanta för mig.

Här är jag inte helt säkert på om I1 har kommenterat översättningen av dikten, den andra textbiten eller båda. Om man antar att det är fråga om översättning av den andra textbiten är det förståeligt att översättningen har känts svårt eftersom jag inte gav någon kontext för snutten med dialog. Särskilt stället *Men Mattias grälade ändå och var arg på dom* kan ha varit svårt att översätta eftersom man inte vet vem som Mattias är arg på.

Följande kommentar belyser hur I2 upplevde översättningen av båda texterna mer allmänt:

I2: Det lättaste var överhuvudtaget att översätta skönlitterär text, eftersom alla lösningar är där på ett visst sätt rätta.

Detta är å ena sida helt sant åtminstone när man översätter dikter. Å andra sidan är översättning av skönlitterär text relativt svår. Dialogen som finns i den andra textbiten innehåller t.ex. dialektala drag och andra formuleringar som är svåra att översätta.

Översättningen av den andra textbiten kommenterade I2 så här:

I2: Textbiten med dialog var särskilt lätt, och jag använde inte mycket tid på den.

Att textbiten med dialog kändes lätt för I2 kan bero på att hen är mycket duktig eller på att textbiten inte innehåller några särskilt svåra ord eller uttryck. Textbiten var inte heller lång så kanske därför tog det inte så mycket tid för I2 att översätta den.

Den sista kommentaren av I2 är följande:

I2: Dikten var svårare att översätta, eftersom det fanns så tydliga rim i den.

Det stämmer att dikten innehåller slutrim som ofta är svåra att översätta eftersom man då inte kan översätta ordagrant. Å andra sidan är formen i dikter inte så strikt vilket gör att också översättningen kan vara relativt fri. Om man ändå vill behålla diktens form och stil blir översättningen svår eftersom man då måste hitta ord och uttryck på målspråket som passar in i kontexten och inte strider mot originalet.

Den tredje studenten kommenterade översättningen av dikten på följande sätt:

I3: Det var inte lätt att översätta den sista raden av dikten för att den var poesi och den skulle rimma med raden förre.

Det är förståeligt att översättning av dikter känns svårt när man måste få versernas sista ord att rimma med varandra, vilket jag konstaterade ovan. Det är dock överraskande att just den sista versen av dikten var den svåraste för I3 och det skulle ha varit intressant att veta varför.

Vidare kommenterade I3 översättningen av dikten så här:

I3: Jag var inte känd med sådana texter [dikter] men på tur fanns det några lättare delar i texten, till exempel hela den första raden.

När man tar hänsyn till att I3 inte var van vid att översätta dikter tycker jag att hen gjorde ett mycket bra jobb. Hen konstaterar också att det fanns vissa lättare delar i dikten, vilket man kan se i de många lyckade lösningarna.

Översättningen av den andra textbiten upplevde I3 som ännu lättare:

I3: Med den andra texten var översättningen lättare eftersom man inte måste rimma ordens slut med varandra. Det uppstod problem för mig med vilken slags män det talades om i andra texten.

Det är sant att den andra textbiten inte har några slutrim eller en viss stil som man borde behålla vid översättningen. Detta har I3 förståeligt nog upplevt som underlättande faktor men konstaterar också att hen inte visste vilken slags män det var fråga om i texten, vilket kan förklaras med att kontexten saknades helt och hållet.

5 Avslutande diskussion

I detta sista egentliga kapitel diskuterar jag sammanfattningsvis resultaten av undersökningen samt redogör för vad som lyckades bra i studien och vad jag skulle ha kunnat göra annorlunda med tanke på att nå bättre reliabilitet för undersökningen. I slutet av kapitlet diskuterar jag aspekter och fenomen som skulle vara intressanta att undersöka vidare inom ramen för detta samma ämne, dvs. översättning av barnböcker.

Resultaten i undersökningen blev relativt förutsägbara. Studenterna har översatt textbitarna mycket bra förutom ett par innehållsliga fel och man kan se i deras versioner att de är vana vid att översätta skönlitteratur. Det finns både skillnader och likheter i studenternas översättningar jämfört med Helakisas översättningar. Helakisas versioner är förståeligt nog mer finslipade och språket i dem är kanske mer naturligt än i studenternas versioner. Vad gäller studenternas uppfattning om vad som var lätt eller svårt vid översättningen kan man generaliserande konstatera att dikten uppfattades som svår medan den andra textbiten kändes lättare. En informant specificerade att särskilt de tydliga slutrimmen i dikten var svåra att översätta medan åtminstone en inte använde mycket tid på att översätta den andra textbiten.

För denna studie var fyra informanter, Helakisa och tre studenter, en lämplig mängd med tanke på undersökningens karaktär och avhandlingens längd. Också forskningsfrågorna var lämpliga och tillräckligt många. I efterhand sett skulle det ändå ha kunnat vara bättre att ha flera än tre översättningar av studenter med i analysen. Då skulle jag ha kunnat få pålitligare resultat med tanke på hur duktiga eller osäkra studenter är i fråga om att översätta barnlitteratur. Vidare skulle jag ha kunnat analysera översättningar av en modernare barnbok för att få undersökningen passa bättre ihop med dagens översättningsvetenskapliga diskussion (Bröderna Lejonhjärta utkom 1973).

Inom ramen för ämnet barnböcker och översättning av dem skulle det vara intressant att undersöka till exempel hur två olika barnböcker med olika stila eller teman har översatts.

Vidare skulle det vara intressant att forska i och jämföra språket i barnböcker (och översättningar av dem) som har utkommit vid olika tider, t.ex. på 1970-talet och 2010-talet. Om man skulle fortsätta undersöka studenters översättningar skulle det vara intressant att granska och jämföra översättningar av några studenter i svenska/nordiska språk som befinner sig på olika stadier inom sin utbildning.

Litteratur

Bassnett, Susan, 1995: *Teoksesta toiseen – Johdatus kirjallisuuden kääntämiseen*.

Tampere: Vastapaino.

Bassnett, Susan, 1991: *Translation Studies*. London: Routledge.

Bertills, Yvonne, 2003: *Beyond identification: proper names in children's literature*.

Åbo: Åbo Akademi University Press.

Desmidt, Isabelle, 2006: A Prototypical Approach within Descriptive Translation

Studies? Colliding Norms in Translated Children's Literature. I: Van

Coillie, Jan & Verschueren, Walter P. (red), *Childrens' Literature in*

Translation: Challenges and Strategies. Manchester: St. Jerome

Publishing. S. 79–96.

Ingo, Rune, 2007: *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.

Jones, Francis R., 2011: *Poetry Translating as Expert Action*. Amsterdam: John

Benjamins B.V.

Kvint, Kerstin, 1997: *Astrid i vida världen*. Højberg/Århus: Aarhus Stiftsbogtrykkerie.

Lahdelma, Tuomo, Kainulainen, Pirkko & Kovala, Urpo, 1982: *Lyriikan kääntämisestä*.

Kääntäjäseminaari Jyväskylässä 26.6.–27.6.1981. Jyväskylä: Jyväskylän

yliopiston kirjallisuuden laitos.

Lautamatti, Liisa, 1982: Lyriikka ja kääntäjä. I: Lahdelma, Tuomo, Kainulainen, Pirkko

& Kovala, Urpo (red.), *Lyriikan kääntämisestä. Kääntäjäseminaari*

Jyväskylässä 26.6.–27.6.1981. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston

kirjallisuuden laitos. S. 5–15.

Lehto, Leevi, 2005: *Varjot korvissamme – näkökohtia runouden kääntämisestä*.

I: Rikman, Kristiina (red.), *Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä*.

Helsingfors: WSOY. S. 182–205.

Ljunggren, Kerstin, 1992: *Lastenkirjailija Astrid Lindgren*. Borgå: WSOY.

Oittinen, Riitta, 1993: *I am me – I am other: On the Dialogics of Translating for Children*.

Tammerfors: Tammerfors universitet.

Oittinen, Riitta, 2004: *Kuvakirja kääntäjän kädessä*. Helsinki: Lasten Keskus.

Oittinen, Riitta, 1995: *Kääntäjän karnevaali*. Tammerfors: Tampere University Press.

Oittinen, Riitta, 2007: *Tekstilaji ja strategia: ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä*.

I: Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (red.), *Alussa oli käänнос*. Tampere:

Tampere University Press. S. 165–185.

Oksala, Teivas, 2003: *Runouden kääntäjä – säveltäjä, sovittaja vai tulkki?* I: Lilius, Pirkko

& Makkonen-Craig, Henna (red.), *Nerontuotteita maailmalta – näkökulmia suomennosten historiaan*. Helsinki: Yliopistopaino. S. 126–137.

Otava, 2018: *Kaarina Helakisa*. <https://otava.fi/kirjailijat/kaarina-helakisa/>.

Författarpresentation. Hämtat 4.12.2018.

Popovic, Anton, 1970: *The Concept "Shift of Expression" in Translation Analysis*.

I: Holmes, James S. (red.), *The nature of translation: essays on the theory and practice of literary translation*. Mouton: Publishing House of the Slovak Academy of Sciences. S. 78–87.

Puurtinen, Tiina 2005: *Käännösuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa*. I: Mauranen,

Anna & Jantunen, Jarmo H. (red.), *Käännösuomeksi: tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere: Tampere University Press. S. 211–223.

Robinson, Douglas, 1991: *The Translator's Turn*. Baltimore: The John Hopkins

University.

Van Coillie, Jan & Verschueren, Walter P., 2006: *Childrens's Literature in Translation:*

Challenges and Strategies. Manchester: St. Jerome Publishing.

Vehmas-Lehto, Inkeri, 1999: *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus*

käännösteoriaan. Helsinki: Finn Lectura.

Lyhennelmä

Johdanto

Tämä tutkielma käsittelee lastenkirjallisuuden kääntämistä ja vertailee opiskelijoiden ja ammattilaisen tekemiä käännösratkaisuja käännettäessä ruotsista suomeen kaksi erilaista tekstipätkää Astrid Lindgrenin lastenkirjasta *Veljeni Leijonamieli*. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia lastenkirjallisuuden kääntäjiä ruotsin/pohjoismaisten kielten opiskelijat ovat, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä opiskelijoiden ja ammattilaisen käännöksissä on sekä mitkä kohdat teksteissä tai kielelliset rakenteet ovat olleet helppoja/vaikeita opiskelijoille kääntää ja miksi.

Aineistona tutkimuksessa on käytetty Astrid Lindgrenin alkuperäisteosta *Bröderna Lejonhjärta* (1973), Kaarina Helakisan käännöstä *Veljeni Leijonamieli* (1974) sekä kolmen ruotsin/pohjoismaisten kielten opiskelijan käännöksiä kahdesta tekstipätkästä mainitusta kirjasta. Opiskelijat, joiden käännöksiä on analysoitu, ovat kahdesta eri yliopistosta ja heidän äidinkieltensä on suomi. Opiskelijoita on pyydetty sähköpostitse kääntämään kirjasta yksi runo ja tekstipätkä, jossa on dialogia ja puhekieltä, yhteensä noin puoli sivua tekstiä. Lisäksi opiskelijoiden tehtävänä oli kommentoida lyhyesti, mikä kääntämisessä oli vaikeaa/helppoa ja miksi.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, sillä pääasiallinen metodi on vertaileva analyysi opiskelijoiden ja Helakisan käännösten välillä. Lisäksi selvitetään, kuinka helppona/vaikeana opiskelijat ovat kokeneet kääntämisen.

Teoreettinen tausta

Käännöstieteen historia on hyvin monimuotoinen alue ja käsitykset kääntämisestä sekä käännösten roolista ja tehtävästä ovat vaihdelleet eurooppalaisessa ja amerikkalaisessa kulttuurissa ajan kuluessa (Bassnett 1995:57). Yksi vanhimmista käännetyistä kirjoista on Raamattu, jonka käännöksistä kiisteltiin 300-luvulta aina 1600-luvulle asti.

Oittinen (1995:17) toteaa, että tänä päivänä törmäämme käännöksiin koko ajan arkielämässä. Hänen mukaansa tämän vuoksi käännöksiin liittyy näennäisiä itsestäänselvyksiä, kuten täydellinen vastaavuus lähtö- ja kohdekielen välillä. Tämä on kuitenkin vain osa totuutta, ja Oittisen (1995:31) mukaan hyvä kääntäjä on uskollinen lähtötekstille ja hyvä käänнос seuraa uskollisesti lähtötekstiä. Tässä yhteydessä Oittinen mainitsee termin *ekvivalenssi*, jonka hän käsittää vastaavuudeksi lähtö- ja kohdekielisen tekstin välillä. Bassnett (1995:42–43) listaa neljä erityyppistä ekvivalenssia, jotka ovat Popovicin (1970) perua: *lingvistinen ekvivalenssi*, *paradigmaattinen ekvivalenssi*, *tyylillinen ekvivalenssi* ja *syntagmaattinen ekvivalenssi*.

Mitä tulee kaunokirjallisuuden kääntämiseen, toteaa Oittinen (2007:165), että se koskee aina sekä muotoa että sisältöä, jotka yhdessä luovat teksteihin erityisen ilmaisutavan. Kaunokirjallisuuden kääntämiseen liittyy vahvasti lyriikan, runojen ja laulujen, kääntäminen, ja Jones (2011:4) toteaa, että lyriikan kääntäjän tekemä työ on monimutkaista ja moniulotteista. Lautamatin (1982:6) mukaan lyriikan kääntäminen, kuten kaikenlainen kääntäminen, synnyttää tiettyjä ongelmia, kuten kielellisen merkin ja sen tarkoitteiden välinen suhde. Hänen mukaansa tämä suhde muuttuu käännettäessä, varsinkin, kun on kyse sosiaalisista tai alueellisista murteista, sanaleikeistä ja lähtökielen ilmaisuihin liittyvistä assosiaatioista.

Puurtisen (2005:211) mukaan tänä päivänä 75–85 % Suomessa vuosittain julkaistuista lastenkirjoista on käännöksiä. Noin 20 % Suomen kansalaisista on alle 14-vuotiaita, joten lastenkirjallisuuden yleisö on suuri. Lastenkirjallisuuden kääntämiseen liittyen Desmidt (2006:86–87) mainitsee joukon normeja, jotka tukevat käänносprosessia. Hänen mukaansa yleisten käänносnormien lisäksi on otettava huomioon mm. didaktiset normit, pedagogiset normit ja tekniset normit.

Puurtinen (2005:211) toteaa myös, että on olemassa lause- ja sanatason piirteitä, jotka ovat tyypillisiä juuri suomennetulle lastenkirjallisuudelle. Näitä ovat esimerkiksi infiniittisten rakenteiden runsaus, konjunktioiden käyttö tietyissä konteksteissa ja puhekielisten ilmaisujen välttäminen.

Aineisto

Tutkimuksen aineistona käytetyt Kaarina Helakisan ja opiskelijoiden suomenkieliset käännökset ovat versioita kahdesta tekstipätkästä, jotka ovat Astrid Lindgrenin ruotsinkielisestä lastenkirjasta *Bröderna Lejonhjärta* (1973). Kirja kertoo kahdesta veljeksestä, Joonatanista ja Korpusta, jotka kuolevat ja päätyvät salaiseen maailmaan nimeltä Nangijala. Siellä he tapaavat monta uutta tuttavuutta ja kokevat monenlaisia jännittäviä seikkaluja. Kaikki ei Nangijalassa kuitenkaan ole niin taivaallista kuin miltä ensin on näyttänyt.

Ensimmäinen opiskelijoille tutkimusta varten valittu tekstipätkä on runo, kirjan tarinassa oikeastaan laulu, jota Joonatan laulaa pikkuveljelleen Korpulle lohduttaakseen tätä, kun tämä makaa sängyssä sairaana ja pelkää kuolemaa. Myöhemmin, kun Joonatan kuoleekin ensin, lentää eräänä päivänä valkea kyyhky Korpun ikkunaan kuten laulussa, ja silloin Korppua lohduttaa ajatus, että kyyhkynen on Joonatan, joka on tullut tervehtimään häntä Nangijalasta. Tämän tekstipätkän valitsin, koska runokäännöksiä on aina mielenkiintoista analysoida runojen erikoispiirteiden vuoksi, kuten tietynlainen rytmi, tunnelma ja mahdolliset loppuriimit.

Toinen tekstipätkä, jonka käännöksiä on analysoitu, on lyhyt vuoropuhelua ja puhekieltä sisältävä tekstipätkä, jossa tilanne on hieman erilainen kuin runossa. Tekstissä Joonatanin ja Korpun ystävä Matias (alkup. Mattias) toruu miehiä, jotka ovat tulleet hänen taloonsa sotkemaan paikkoja, koska he etsivät Joonatania, joka on piilossa vaatekaapin takana olevassa salahuoneessa. Matias on sullonut vaatekaapin täyteen vanhoja vaatteita ja lampaan villaa, jotka miehet heittävät lattialle takan eteen, jossa ne syttyvät tuleen. Lopulta miehet saavat tulipalon sammutettua, mutta Matias on silti vihainen heille. Tämän tekstipätkän valitsin, koska siinä on lastenkirjoille tyypillisiä seikkoja, kuten dialogia, puhekieltä ja ”hauskoja” sanoja, kuten *gräla*, *gubbe*, joiden käännösratkaisuja on mielenkiintoista analysoida. Lisäksi on mielenkiintoista tarkastella, millaisia käännösratkaisuja Helakisa ja opiskelijat ovat tehneet alkuperäisessä tekstissä esiintyvän nimen Mattias suhteen, joka ei ole tavallinen nimi suomalaisessa kontekstissa.

Tulokset

Tutkimuksesta saadut tulokset eivät ole yllättäviä: opiskelijat käänivät taitavasti ja heidän teksteistään näkee, että he ovat perehtyneet (kaunokirjallisuuden) kääntämiseen. Ammattilaisen, tässä tapauksessa Helakisan, käännökset olivat kuitenkin jossain määrin pidemmälle hiottuja ja niiden kieli oli jonkin verran luontevampaa kuin opiskelijoiden käännöksissä. Muutamaa poikkeuskohtaa lukuun ottamatta opiskelijoiden käännökset erosivat sekä toisistaan että Helakisan käännöksistä melko paljon sana- ja lausetasolla, mutta kaiken kaikkiaan käännökset olivat onnistuneita.

Ensimmäisen tekstipätkän, runon, suhteen sekä opiskelijat että Helakisa olivat päätyneet hyvinkin erilaisiin käännösratkaisuihin, mutta onnistuneet säilyttämään tietyn tunnelman ja rytmin ja jopa loppuriimit, jotka olivat runossa selvästi nähtävissä. Toinen tekstipätkä dialogineen ja puhekielisyyksineen osoittautui ehkä yksiselitteisemmäksi kuin runo, eikä Helakisan ja opiskelijoiden käännöksissä sen suhteen ollut niin suuria eroja.

Mitä tulee opiskelijoiden mielipiteisiin siitä, mikä kääntämisessä oli helppoa tai vaikeaa, voidaan yleistäen todeta, että runo koettiin vaikeammaksi kuin toinen tekstipätkä. Erään opiskelijan mielestä erityisesti runon selkeät loppuriimit tekivät siitä hankalan kääntää, kun taas toinen opiskelija kertoi käyttäneensä vain vähän aikaa toisen tekstipätkän kääntämiseen.